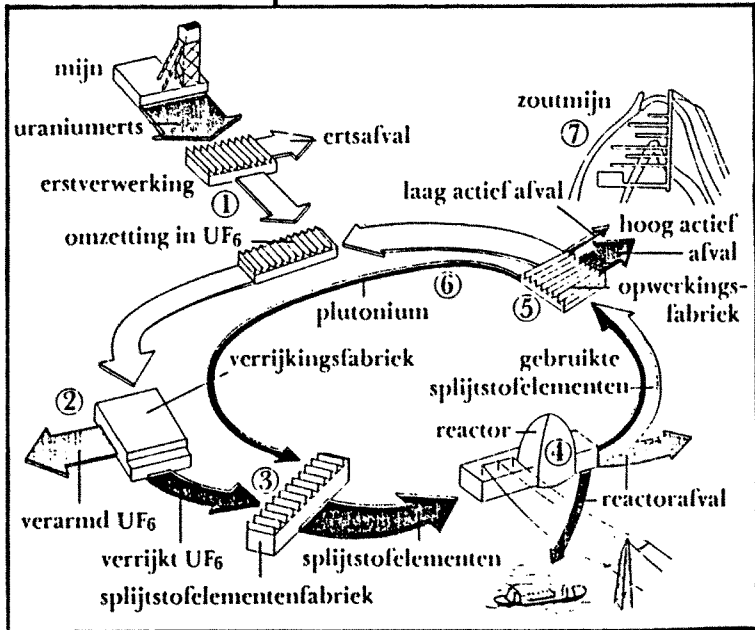




# Uraniumverrijking in Nederland

PROTEST	EN BELEID
	1969-1981



Scriptie Eigentijdse Geschiedenis, P.G.M. Ettes, maart 1986  
RijksUniversiteit Groningen, begeleiding D. Boscher

Inhoudsopgave:

II-4 De Energienota Van 1974; Het Regeringsbeleid	22
II-5 De Braziliaanse Order Aan Urenco	23
III-2 Verslag In De Kamer, 1977-Maart 1978; Regeringsbeleid	32
III-4 De Regering En Kamer; De Laatste Debatten Van 1978	49

## II-4 De Energienota Van 1974; Het Regeringsbeleid

In de Energienota van 1974 stelde de regering'Den Uyl vast wat het regeringsbeleid op het gebied van kernenergie zou gaan worden, en daarin werden ook enkele regels aan het u.c.-project gewijd. De verantwoordelijke minister, Lubbers van Economische Zaken, noemde in de nota de technologische en economische aantrekkelijkheid van de deelneming in Urenco. Het project moest in de toekomst commercieel verantwoord gaan draaien, dat was ook een voorwaarde voor uitbreiding en voortzetting van de deelname. De Minister wees ook op de proliferatieaspecten. Hij wilde een beleid van terughoudendheid en voorzichtigheid bij export van producten en technologie. Dit zag hij dan ook als een politieke taak voor Nederland in de tripartite samenwerking.(62)

In het debat in de Tweede Kamer over deze nota werd ook kort over de deelname in Urenco gesproken, op 22 en 23 oktober 1974. Voortman (PvdA) wees op de verdeeldheid die er in de samenleving was over de vraag of kernenergie noodzakelijk was, ook ten aanzien van het u.c.-project. Zijn fractie wilde een op veiligheid en non-proliferatie gericht beleid ten aanzien van Urenco. Terlouw, namens d66, en Van Houwelingen namens de drie grote christenlijke partijen konden met de regeringsnota en het beleid ten aanzien van Urenco instemmen. Ook Porthoine (VVD) sprak zijn instemming uit. Tegenstand kwam van Jansen (PPR) die zich afvroeg of kernenergie wel noodzakelijk was. Hij stemde echter niet tegen de nota, waar zijn partij als mede-regeerders ook verantwoordelijkheid voor had. De PSP was tegen kernenergie en stemde tegen de nota. Bakker (CPN) was ook tegen kernenergie, het maakte Nederland afhankelijk. Hij stemde ook tegen. Zo bleek er alleen tegenstand te zijn van klein-links.(63)De Regering bevestigde nogmaals haar

beleid in de Ontwapeningsnota van 1975, waarin nogmaals werd opgenomen dat men export van technologie en producten door Urenco aan niet-ondertekenaars van het Non-Proliferatieverdrag alleen onder zeer stringente voorwaarden wilde toestaan.

## II-5 De Braziliaanse Order Aan Urenco

West-Duitsland en Brazilië sloten op 12 februari 1975 een contract voor de levering van een uraniumverrijkingsfabriek volgens het door Duitsland ontwikkelde straalbuismethode, een achttal kerncentrales en een fabriek voor de opwerking van verbarnde splijtsstofstaven.(65) De Amerikaanse regering liet snel weten niet gelukkig met deze order te zijn. Ze zag niet graag een volledige kernenergiecyclus in de handen van een militair bewind dat naast het bezit van een grote hoeveelheid natuurlijk uraniumerts het Non-Proliferatieverdrag niet had ondertekend.(66) de Duitse regering liet weten dat de gevaren wel meevielen. Ze had gezorgd voor een overeenkomst met veiligheidsvoorwaarden tussen Brazilië en het IAEA die op 25 juni 1975 was getekend met een vervolgovereenkomst op 26 februari 1976, het zogenaamde Trilaterale Accoord.(67)

De Nederlandse regering liet bij monde van Staatssecretaris Kooijmans van Buitenlandse Zaken weten, niet erg gelukkig te zijn met de Duits/Braziliaanse overeenkomst. Dit kwam ter sprake in het debat in 1976 over de eventuele levering van drie kerncentrales door Nederland aan Zuid-Afrika.(68)

De kamerleden waren nieuwsgierig of Nederland bij de Duitse order met Brazilië was betrokken. Ze vroegen hoe het zat met verbanden van deze order met leveranties van Urenco. Tijdens de zitting van de Vaste Kamercommissie voor Kernenergie en Buitenlandse Zaken van 27 oktober 1976 bleek dat Urenco Ltd al vanaf 1974 toestemming had van de Gemengde Commissie om leveringscontracten af te sluiten voor een totaalhoeveelheid van 2000ton, te beginnen in 1981. Minister

Lubbers en Van der Stoel vroegen nu in de Commissie om instemming met uitbreiding van de Urenco-fabrieken omdat dit nodig was om toezeggingen, gedaan in contracten, na te komen. Ze stelden erbij, dat bij een negatief antwoord de Urenco-samenwerking wel eens in 1981 uiteen kon vallen. Duitsland en Engeland zouden in dat geval, zonder verdere veto-rechten van Nederland, samen verder willen gaan. In de discussie die hierop volgde bleek niet of er een order van Brazilië aan Urenco bestond. Van der Stoel zei hierover;

"Omdat bij de partners bekend is dat Nederland ter zake (levering aan Brazilië) zeer stringente opvattingen heeft. Dit punt is daarom niet verder aan de orde gesteld. Als dat wel was gebeurd, dan zou Nederland inderdaad een -neen- hebben laten horen." (69)

Er werd door de Vaste Kamercommissie om nader overleg over deze zaak met de ministers gevraagd. (70)

Tussentijds stuurden Van der Stoel en Lubbers op 4 november 1976 een brief naar de Tweede Kamer, waarin nadere informatie, waar in de vergadering om was verzocht, stond. In deze brief herhaalden ze eerst de wens tot toestemming van de Kamer tot uitbreiding van de Urenco-capaciteit tot 2000 ton en gaven bovendien aan dat de orderhoeveelheid voor 60% uit Duitse, 30% uit Engelse en voor 10% uit overige contracten na 1981 bestond. (71)

Het nader overleg vond plaats in de vergadering van de Vaste Kamercommissie voor Kernenergie en Buitenlandse Zaken van 22 december 1976. Nu bleek, dat de in de brief genoemde 10% van de capaciteit na 1981 voor Brazilië was bestemd, nadat een Zwitserse order was vervallen. Minister Van der Stoel zei hierover;

"...leverantie van verrijkt uranium aan Brazilië door Urenco is voor Brazilië een onderdeel van het totaal in het kader van het Duits-Braziliaanse contract. De aanvaardbaarheid van de Urenco-levering moet derhalve beoordeeld worden tegen de achtergrond van het Duits-Braziliaans contract!" (72)

Naar de mening van Van der Stoel was heroverweging van dit

contract nodig, en de kamerleden stemden hiermee in. De KVP en PvdA herinnerden aan de motie Oele-De goede uit 1971; de Kamer moest geraadpleegd worden voordat een uiteindelijk besluit werd genomen. De PPR en de PvdA drongen aan om vooral meer te laten weten over de veiligheidsvoorwaarden die Duitsland en Brazilië waren overeengekomen.(73)

Echter, de Braziliaanse staatsonderneming Nuclebrass, de Duitse contractpartner, had een zeer goede prijs geboden voor de verrijdingsarbeid. Een contract voor de levering van verrijdingsarbeid werd al in februari 1976 gesloten tussen Urenco en Brazilië. In het contract werd gesproken over een totaalhoeveelheid van in totaal 2000 ton uranium, te verrijken tussen 1981 en 1991 om de te bouwen kerncentrales van brandstof te voorzien. In maart 1976 werd dit contract op voorstel van de Duitse vertegenwoordiger in de Gemengde Commissie behandeld en ook goedgekeurd, met instemming van minister Lubbers. In juli 1976 was er toestemming gekomen van het Ministerie van Buitenlandse Zaken en de uiteindelijke versie van het contract werd eind september 1976 getekend.(74) Het lijkt erop, dat óf de kamerleden niet op tijd en juist werden ingelicht door de ministers, óf de communicatie in de Departementen klopte niet.

Hoe het ook zij, in de Commissievergadering werd de kwestie nog niet erg hooggespeeld. Dat was anders in de Ministeraad. De PPR-bewindslieden Van Doorn, Trip en Van Hulten protesteerden daar tegen de leverantie van verrijkt uranium aan Brazilië en lieten dat ook in interviews aan de buitenwereld weten. Van Hulten verklaarde op 20-12-1976;

"We voelen niets voor de productie van brandstof voor kerncentrales en voor de technologie, omdat we kerncentrales afwijzen."(75)

Krachtiger was Trip in VARA's Rode Haan;

"Als de hele leverantie doorgaat, beschikt Brazilië in principe over een kernbom. Dan is Nederland hiervoor verantwoordelijk."(76)

In de Ministerraad liep de onenigheid hoog op. Er werd echter op 17-12-76 overeengekomen dat in principe de leverantie door-

gang kon vinden mits de veiligheidsvoorwaarden voldoende waren. De verantwoordelijke ministers van Economische Zaken en Buitenlandse Zaken kregen van de Ministerraad een jaar de tijd om met Brazilië en Duitsland te onderhandelen over betere veiligheidsvoorwaarden. Daarna zou er opnieuw besloten worden. (77)

III-2 Verslag In De Kamer, 1977-maart 1978;Regeringsbeleid

In de Ministerraad van 17 december 1976 was besloten tot hernieuwd overleg over de Brazilië-order en de daarmee samenhangende uitbreiding van het u.c.-complex in Almelo. Al voor deze bijeenkomst was er in het overleg van de Vaste Kamercommissie voor Buitenlandse Zaken, Economische Zaken en Kernenergie van 27 oktober 1976 al gebleken, dat er van PvdA- en PPR-zijde steeds meer nadruk kwam te liggen op de non-prolifera-tieaspecten van het project. Daarom was men geïnteresseerd in de veiligheidsvoorwaarden die werden gehanteerd voor levering door Urenco aan derden. Deze partijen schaarden zich nog niet bij de uitgesproken tegenstanders van het project, de CPN en de PSP, maar ze waren wel zeer voorzichtig.(104)

Tijdens de behandeling van de Begroting voor 1977 van Buitenlandse Zaken, op 23 november 1976, kwam deze opstelling nogmaals naar voren, evenals bij de bespreking van de Begroting van Economische Zaken anderhalve week later. Daar kwam nog-



maals het CPN-standpunt naar voren dat, vanwege de proliferatiegevaaren, in Almelo niet uitgebreid mocht worden. Dit standpunt werd door de PSP gedeeld. De woordvoerder van de drie grote christenlijke partijen Van Houwelingen (ARP), wees erop dat juist verdere deelname aan het Urencoverband de kans gaf aan Nederland om invloed uit te oefenen wat haar non-proliferatiestreven betrof.(105)

Kort hierop werd bekend dat het Kabinet besloten had tot uitstel van een beslissing. In het Kameroverleg van de drie commissies van Economische Zaken, Buitenlandse Zaken en Kernenergie werd hierover al op 22 december 1976 vergaderd. Nogmaals kwam de eis naar voren, dat de Tweede Kamer geraadpleegd wilde worden voordat er een definitieve beslissing werd genomen. Hierbij werd verwezen naar de motie Oele-De goede uit 1971. De PvdA en de drie grote christenlijke partijen bedongen dat de Regering in het overleg dat ze zou gaan voeren met de partnerlanden en Brazilië zich zou gaan richten op de non-proliferatieaspecten van de Brazilië-order. Het overleg moest uiteindelijk zeer concrete veiligheidsvoorwaarden voor deze order opleveren. Bovendien wilde men de economische perspectieven van de Urenco-samenwerking in het algemeen en de Brazilië-order in het bijzonder onderzocht zien. Met deze opdracht aan de Regering zou hernieuwd overleg gaan plaatsvinden.(106)

De Ministers van Buitenlandse Zaken en Economische Zaken deden de Tweede Kamer verslag van de stand van het gevoerde overleg en de bereikte resultaten. In december 1976 werd er aangevangen met overleg met het Internationale Atoom Energie Agentschap (IAEA), wat ook in de maanden daarna werd voortgezet, over de veiligheidsvoorwaarden en contrôles in het geval van levering van verrijkt uranium aan Brazilië. In februari 1977 werd er in Bonn en Londen overleg gepleegd op ministerieel en ambtelijk niveau over enerzijds het te voeren uitbreidings- en langetermijn industriebeleid ten aanzien van Urenco, anderzijds de politieke overwegingen die behoorden mee te spelen bij levering aan non-Urencolanden en het daarbij te volgen non-proliferatiebeleid. Een nieuw punt in de hele zaak was het uitlekken van Duitse ideeën omtrent het bouwen van een

eigen uraniumverrijkingsfabriek na het aflopen van het Verdrag van Almelo in 1981. Dit werd zowel door de Nederlandse Regering als de Tweede Kamer ervaren als een pressiemiddel van Duitsland om Nederland aan te zetten de fabrieksuitbreiding in Almelo en uitvoering van de Brazilië-order snel uit te voeren. Buiten dit overleg werd er door Van Der Stoel gesproken met zijn Braziliaanse collega Di Riviera in februari 1977. Vanwege het uitblijven van direct resultaat in dit overleg werd dit voortgezet op diplomatiek niveau.(107)

Minister Lubbers deed op 5 april 1977 verslag aan de Tweede Kamer over de stand van het overleg in een brief. Na enige inleidende opmerkingen, dat het overleg bevredigend verliep, maakte hij duidelijk dat er nog niets bereikt was. Brazilië weigerde mee te werken aan de erg strenge en als discriminerend ervaren veiligheidsvoorwaarden die Nederland en het IAEA voorstelden. ( Deze zouden strenger zijn als voor ondertekenaars van het NVP-verdrag) De Bondsrepubliek en het Verenigd Koninkrijk gaven bovendien te kennen dat het niet-uitbreiden in Almelo of het niet laten uitvoeren van de Braziliaanse order zou kunnen leiden tot het niet voortzetten van de samenwerking na afloop van het verdrag in 1981. Daarom, zo liet Lubbers weten, was in ieder geval overeengekomen dat de Urenco-capaciteit opgevoerd zou worden tot 2000 ton, waarvan 1000 ton te realiseren in Almelo. Het Verdrag van Almelo zou verlengd worden tot 1991. Dit stond al vast, en daarbij introduceerde Lubbers een nieuw element door de Brazilië-order direct te koppelen aan de fabrieksuitbreiding;

".....moet worden vastgesteld, dat het Braziliaanse contract waarvoor de besprekingen nog niet zijn afgerond, bepalend zijn voor de bouw..(om deze)..aan te vangen."(108)

Impliciet gaf Lubbers hiermee te kennen dat de Brazilië-order dus doorgang zou moeten vinden.

Kort hierop kwam het kabinet-Den Uyl ten val. De verkiezingsprogramma's laten zien welke standpunten de partijen innamen ten aanzien van ultracentrifuge in Almelo. De VVD was vóór verdere ontwikkeling van kernenergie. De SGP wilde uit-

breiding van u.c.-Almelo, vanwege de werkgelegenheid. Eerst moesten er echter voorwaarden zijn omtrend proliferatieverhinderend bij export. De SGP was voort een voorstander van kernenergie. Het Democratisch Actiecentrum (DAC) was ook voor levering aan Brazilië en uitbreiding in Almelo. Het blokkeren van leverantie aan Brazilië werd als discriminatie van een land dat nog geen kernenergie gezien. DS'70 maande tot voorzichtigheid en terughoudendheid met kernenergie in het algemeen. D'66, dat zich tot dan toe niet expliciet, zowel in partij, kamerfractie als in de Regering, bij de tegenstanders van het u.c.-project had geschaard, nam nu stelling tegen het u.c.-project. Dit in ieder geval zolang alle veiligheids- en afvalproblemen van kernenergie niet waren opgelost. Het CDA, dat nu voor het eerst als één partij aan de verkiezingen deelnam, maakte in het programma geen opmerkingen over de Braziliaanse order of de fabrieksuitbreiding in Almelo. Er werd wel gemaand tot "voorzichtigheid" met kernenergie.

De PvdA, dat zich als regeringspartner niet tegen het uitbreiden van het u.c.-complex of de Braziliaanse order had opgesteld en zelfs bij monde van Van Thijn een congressmotie hierover naast zich neer had gelegd, was nu tégen deze twee vraagstukken. De PPR, PSP en CPN bleven tegenstander van het uitbreiden van het u.c.-complex en uitvoering van de order. Duidelijk is dat de PvdA en D'66 nu overgelopen waren naar het kamp van de tegenstanders en er over deze zaak een rechts-linkspolarisatie was ontstaan.(109)

Na een lange kabinetsformatie kwam in december 1977 het CDA/VVD kabinet Van Agt-I aan de macht. Dit kabinet nam in de Ministerraad van 23 en 30 december 1977 een aantal besluiten ten aanzien van de fabrieksuitbreiding en de export naar Brazilië, waarvan in een brief, gedateerd 16 januari 1978, door de nieuwe Minister van Buitenlandse Zaken Van der Klaauw verslag werd gedaan. Er bleken voor het kabinet een aantal beleids- en leidsoverwegingen een rol gespeeld te hebben. Door Duitsland en Engeland was om een snel besluit gevraagd. Duitsland overwoog zelfs een eigen uraniumverrijkingsfabriek te bouwen. Terwille van de lange bouwtijd en de financiering van de fabriek

was er eveneens haast geboden met een beslissing. Bovendien was de tijdsperiode die door het vorige kabinet was uitgetrokken van een jaar , nu verstreken. De laatste beleidsoverweging was dat de winstgevendheid van de fabriek zou gaan afhangen van het wel-of niet doorgaan van het contract met Brazilië.(110)

Volgens Van Der Klaauw hadden de onderhandelingen met Brazilië als resultaat ruim voldoende veiligheidsvoorwaarden. Het feit, dat deze veiligheidsvoorwaarden nog niet helemaal klaar waren in de onderhandelingen leidde tot de instelling van ad-hoc veiligheidsvoorwaarden, vooral voor het later vrijkomende plutonium. Dit zou misbruik door Brazilië afdoende voorkomen. De instelling van de ad-hoc maatregelen was op 30 december 1977 aan Brazilië voorgesteld, en nadat op 12 januari instemming van Brazilië was binnengekomen, kon , wat de Regering betrof, er geleverd worden. In Almelo kon de fabrieksuitbreiding beginnen. Van Der Klaauw wilde in zijn brief de Tweede Kamer nog ruimte tot discussie over deze Regeringsbesluiten laten.(111)

De drie Vaste Kamercommissies kwamen een dag later, op 17 januari, bijeen. Practisch alle leden reageerden zeer geïrriteerd op de brief en voelden zich overvallen door de beslissingen. Er werden een aantal vragen gesteld over de feitelijke inhoud van de overeengekomen ad-hoc veiligheidsvoorwaarden, en wanneer de Brazilië-order nu eigenlijk door Urenco was aangenomen. Daarnaast werd weer gewezen op de motie uit 1971 van Oele en De Goede. Men eiste een debat in de Kamer en het laatste woord in deze zaak.(112)

Het debat begon op 26 januari 1978. Kort voor het debat liet Van Aardenne, de nieuwe Minister van Economische Zaken, in een brief aan de Kamer weten dat op 10 maart 1976 tussen Urenco en Brazilië een contract was gesloten voor de levering van verrijdingsarbeid. Lubbers en Van Der Stoel hadden in een brief op 14 juli 1976 hun fiat aan deze order gegeven.(113)

Jansen (PPR) opende het debat. Hij verklaarde dat zijn partij tegen de order was vanwege het proliferatierisico, het militaire onderdrukkende systeem in Brazilië en de grote financiële druk die de order en de uitvoering van het Duits/-

Braziliaanse contract voor het land betekende. Ter Beek (PvdA) noemde de overeengekomen ad-hoc veiligheidsvoorwaarden onvoldoende en eiste heronderhandeling. Brinkhorst (d'66) verweet de Regering, tot woede van de betrokken ministers, een "beleid van verhulling". Bovendien waren in zijn ogen de overeengekomen veiligheidsvoorwaarden onvoldoende, er ontstond proliferatiegevaar. Hij wees bovendien nogmaals op de motie Oele-De Goede uit 1971 en kraakte de hele besluitvormingsprocedure. Van Houwelingen sprak namens de hele CDA-kamerfractie en was tegen de uitvoering van de Braziliaanse order. Dit vanwege het niet ondertekenen van het NVP-verdrag, het gevaarlijke militaire regime aldaar en de grote financiële last die de leverantie van Duitsland van kerncentrales op Brazilië legde. Hij vond bovendien de koppeling die de Regering maakte tussen uitbreiding van de fabrieken in Almelo en de Braziliaanse order volkomen onterecht.(114)

Van Houwelingen diende samen met Portheine (VVD) daarom een motie in, waarin een sluitend stelsel van veiligheidsvoorwaarden werd gevraagd en, na het vastleggen hiervan, opnieuw raadpleging van de Kamer. Deze motie kreeg steun van GPV, SGP, VVD, DS'70, CDA, PvdA, en PSP, en werd dus aangenomen.(115)

Een aanvullende motie van dezelfde twee kamerleden waarin werd verzocht om het Verdrag van Almelo met tien jaar te verlengen (wat al was gebeurd), het overeenkomen van een sluitend stelsel van veiligheidsvoorwaarden met de verdragspartners voor elke toekomstige leverantie en het expliciet laten voorgaan van non-proliferatiemotieven vóór werkgelegenheid, werd ook aangenomen. Nu echter zonder steun van PvdA en PSP.(116)

Noties van PPR, PSP en PvdA, waarin uitstel of afstel van levering aan Brazilië en beslissing tot fabrieksuitbreiding werd gevraagd haalden het niet.(117) Het resultaat was echter, dat de Regering toch opnieuw over de veiligheidsvoorwaarden moest onderhandelen met Brazilië en de verdragspartners.

In de debatten van januari en februari 1978 onstond er tussen aan de ene kant de oud-ministers Den Uyl en Van der Stoep en aan de andere kant Van Der Klaauw en Van Aardenne een

conflict over de vraag of het klopte wat er stond in de brief van 16 januari; dat er door de Regering wel een besluit genomen moest worden omdat de verdragspartners vasthielden aan de overlegperiode van een jaar ná december 1976. Den Uyl ontkende dit, en beriep zich hierbij op een telefoongesprek met Schmidt van Duitsland. Van Der Klaauw was het hiermee niet eens. Hij voerde aan, dat er wél overeengekomen was dat er maar een jaar voor overleg was en dat ook Schmidt van Duitsland dit met hem eens was. Als bewijs liet hij Den Uyl vertrouwelijke brieven lezen, waarin Schmidt zelf een besluit van de Nederlandse Regering eiste, anders zou Duitsland bilateraal doorgaan met het verrijken van uranium. Bovendien was in de ogen van Van der Klaauw eigenlijk al op 17 december 1976 door Van der Stoel en Lubbers besloten tot levering aan Brazilië gezien de eerder gedane toezeggingen aan Urenco. Hij vond dan ook dat hij en zijn Ministerie het maximaal haalbare resultaat hadden geboekt in de onderhandelingen. In de parlementaire pers werd de aanval van Den Uyl en Van der Stoel gezien als een inbreuk op de traditie, dat er geen gebruik gemaakt wordt in politieke debatten van ministeriële voorkennis. (118)

Van der Klaauw liet in de januari-debatten aan de Kamer over om een motie in te dienen waarin het regeringsbeleid werd gekeerd. Door de twee moties van Van Houwelingen en Portheine werd hij dan ook gedwongen tot hernieuwd overleg met alle bij de Brazilië-order betrokken partijen, waaruit exacte veiligheidsvoorwaarden tevoorschijn moesten komen. Bij debatten op 9 en 10 maart 1978 liet Van der Klaauw weten, nog steeds te streven naar uitvoering van de moties van Van Houwelingen. De onderhandelingspositie was echter sterk verslechterd doordat zowel Engeland als Duitsland besloten hadden tot het bouwen van een eigen, nationale uraniumverrijkingsfabriek, los van de plannen met Urenco. Bovendien leek het erop, dat Urenco het Nederlandse standpunt zou ontlopen, door de leverantie aan Brazilië strikt vanuit de Engelse fabriek in Capenhurst te doen. Ondanks het niet hoopvol verlopen van onderhandelingen met de Braziliaanse Minister van Buitenlandse Zaken op 24 februari in Bonn en met de Engelse tegenvoet Owen

op 8 februari in Londen zou ambtelijk overleg door Buitenlandse en Economische Zaken doorgaan. Premier Van Agt zei toe, dat er door de Regering voorlopig geen definitief besluit genomen zou worden, ondanks dat de onderhandelingspositie erg slecht te noemen was.(119)

### III-4 De Regering En Kamer; De Laatste Debatten Van 1978

Minister Van der Klaauw was begin april 1978 in Kopenhagen bij de daar gehouden Europese Topconferentie. Daar werd hem, zoals hij aan de pers verklaarde, door Bondskanselier Schmidt van Wets-Duitsland duidelijk gemaakt, dat Nederland stomweg had te vodoen aan alle verplichtingen, aangegaan in Urenco-samenwerkingsverband. In het bijzonder werd er door de verdragspartners gesteld, dat van een veto inzake uitbreiding van uraniumverrijkingcapaciteit, ofwel uitbreiding in Almelo, geen sprake kon zijn. (163)

Kamerlid Jansen (PPR) vroeg over deze persverklaring van de Minister van Buitenlandse Zaken een interpellatiedebat aan, dat, na aanvankelijke tegenstand van Lubbers, na ingrijpen van de kamervoorzitter op 27 april 1978 gehouden werd. Jansen diende tijdens dit debat een motie in waarin hij het tot dan toe gevoerde regeringsbeleid afkeurde. Ondanks steun van CPN, PvdA, PSP, PPR, D'66 en DS70 werd deze motie niet aangenomen. (164) Tijdens dit debat legde Van der Klaauw nogmaals het regeringsbeleid uit. In zijn ogen was de oorspronkelijke toestemming die op 2 juli 1976 door de toenmalige Minister van Economische Zaken (Lubbers) was gedaan aan de Gemengde Commissie van Urenco bindend wat de Brazilië-order betrof. Hij vond dat Nederland eigenlijk niet meer op haar gegeven woord kon terugkomen en in ieder geval aan de uitvoering van de order zou moeten meewerken. Kamerlid Brinkman (D'66) noemde het aan het eind van het debat een tragedie, dat nu nogmaals de motie Oele-De Goede niet uitgevoerd kon worden, en dat de Kamer weer niets had om over te beslissen. (165)

De ministers Van Agt, Van der Klaauw en Van Aardenne stuurden op 20 juni 1978 de Kamer opnieuw een brief. Ze stelden in



de brief dat in ieder geval de Braziliaanse order door Urenco uitgevoerd zou worden. Gelet op de houding van de buitenlandse collega's en het grote belang van de Urenco-samenwerking was dit ook noodzakelijk. Als de tot dan toe voorgestelde IAEA-veiligheidsvoorwaarden voor splijtstofcontrôle niet met Brazilië was overeengekomen, zou er maximaal twee jaar na levering van uranium aan Brazilië een zogenaamd ad-hoc veiligheidsregime ingaan, dat controle van de plutoniumopslag en -verwerking inhield. De Regering zag dan ook geen bezwaar de nodige vergunningen voor de levering af te geven.(166)

In de Tweede Kamer werd er van 27 tot 30 juni over deze brief en het achterliggend beleid gedebatteerd. Kamerlid Van Houwelingen, die als oud ARP-er samen met vijf medestanders expliciet een dissidente plaats innam in het CDA, maar bovendien de vaste CDA-woordvoerder was op het gebied van kernenergie, veroorzaakte de dag voor dit debat grote verwarring toen hij in een vraaggesprek met een Braziliaanse journalist verklaarde, dat als er geen betere, sluitende veiligheidsvoorwaarden aan de uraniumexport werden verbonden, hij tegen zou stemmen. Door de kleine meerderheid van de regeringscoalitie zou tegenstand van een deel van het CDA de val van het kabinet kunnen betekenen als er in dat geval vastgehouden zou worden aan het regeringsbeleid.(167)

In het eigenlijke debat trok Van Houwelingen echter zijn woorden in. Hij concludeerde dat de Regering klaarblijkelijk niet vast kon houden aan zijn moties van januari. Hij zei echter wel eerder veiligheidsvoorwaarden te willen hebben, dan twee jaar na levering. Toch steunde Van Houwelingen niet de moties van de linkse oppositiepartijen waarin het regeringsbeleid werd afgekeurd.(168) Nijhof (DS70) deed dit wel, ondanks dat hij geen tegenstander van de export was. Hij vond dat het niet paste zoals de Regering telkens de Kamer voor voldongen feiten stelde. Door Van der Stoep, Ter Beek en Jansen werd namens PvdA en PPR een motie ingediend, waarin, omdat tot het moment van het debat geen exacte veiligheidsvoorwaarden waren vastgesteld, gevraagd werd om geen exportvergunning of medewerking te verlenen aan Urenco.(169) Brinkhorst (D'66) die

zich opnieuw opwond over het niet uitvoeren van de motie Oele-De Goede, en daarbij ook herrinnerde aan de motie Van Houwelingen van januari 1978, liet vallen dat hij vond dat de Regering de Kamer onheus bejegend had. Er waren buiten raadpleging van de Kamer zoals afgesproken door de Regering bindende besluiten genomen. Hij diende daarom een motie in waarin opnieuw gevraagd werd om over de veiligheidsvoorwaarden te heronderhandelen en hangende dit overleg niet tot levering over te gaan. Voor deze twee moties stemden CPN, PSP, PPR, PvdA, D'66 en BP. Van Houwelingen onthield zijn steun. Dit betekende dat deze moties niet werden aangenomen.(170)

Door Ter Beek werd nog een laatste motie ingediend die voorstelde om in ieder geval de uiteindelijke exportvergunning in de Kamer te bespreken. Ondanks bijkomende steun van DS70 werd ook deze niet aangenomen.(171) Hierdoor werd het door de Kamer al in 1971 verlangde beleid uit de motie Oele-De Goede van eérst overleg tussen Regering en Kamer, daarna besluitvorming, ontkracht.

Premier Van Agt vatte in het debat de regeringspositie kort samen;

"Urenco zal hoe dan ook beleverd worden, is het niet uit Almelo, dan uit Capenhurst of Gronau. De toekomst van Urenco staat op het spel."(172)

Dit was voor de Regering reden om genoeg te nemen met wat er in de onderhandelingen was bereikt. Toch lukte het de Kamer om van de Premier de toezegging te krijgen dat, mocht de situatie wat betreft de Brazilië-order sterk wijzigen, er nogmaals over de leverantie gesproken kon worden in de Kamer en dat dan ook de gehele order weer ter discussie stond. Hiervoor werd door Van Agt en Brinkhorst de term "rebus sic stansibus" gebruikt hetgeen in de rechtswetenschap betekend dat als een situatie sterk gewijzigd is, ook de rechtsgrond wijzigt.(173)

De "Letter Of Intend" van de Regering aan de directie van Urenco, waarin ze toestemming gaf voor de uitvoering van de Brazilië-order én de fabrieksuitbreiding in Almelo, werd op 30 juni 1978 afgezonden. De tekst van deze brief werd in het Staatsblad van 2 september opgenomen.(174) In de Vaste Kamercommissie werd de brief door Van Aardenne toegelicht:

Nadat Brazilië nogmaals had laten weten alleen vreedzame doeleinden na te streven en daarom met het regeringsvoorstel betreffende de veiligheidsvoorwaarden in te stemmen, vond de Minister dat hij Urenco het "groene licht" kon geven. Overeengekomen was dat er een beheersregime voor alle splijtstof ingesteld zou worden onder toezicht van het IAEA, onder alle voor deze instelling gebruikelijke voorwaarden. Hierbij kwam nog dat er stringente voorwaarden waren opgenomen omtrent de wederexport van splijtbaar materiaal. Deze zouden twee jaar na levering in werking zijn, en daarmee strenger zijn dan de voorwaarden die golden voor ondertekenaars van het Non-Proliferatieverdrag.(175)

Opnieuw werd er door de leden van de Commissie om een debat verzocht, dat met een pauze vanwege het aanbieden van de nieuwe Rijksbegroting plaatsvond op 13, 20 en 21 september 1978. Bij de afgegeven "Letter Of Intend" was er melding gemaakt van het voorbehoud dat de Regering in juni maakte. Ook de feitelijke documenten die aan Urenco waren verstuurd werd hiervan melding gemaakt. De Tweede Kamer kreeg in het debat nogmaals de ruimte om het regeringsbeleid te bekritisieren, en gebruikte hierbij het voorbehoud van de Regering als een aanknopingspunt.

Ter Beek diende weer een motie in, waarin hij stelde dat de Regering ten onrechte met haar "Letter Of Intend" toestemming voor export naar Brazilië gaf. Ook na lezing van de verstuurde brieven en het overleg in de Vaste Kamercommissie was er geen sluitend stelsel van veiligheidsvoorwaarden, vond hij. Door de linkse oppositiepartijen werd deze motie gesteund.(176)

Van Houwelingen verbaasde de Kamer met een motie waarin de Kamer in 1981, wanneer de eigenlijke leverantie aan Brazilië uitgevoerd zou gaan worden, opnieuw de veiligheidsvoorwaarden en de exportvergunning mocht onderwerpen aan een eindoordeel. De linkse partijen waren geïrriteerd over deze ommezwaai en stemden tegen, evenals de BP.(177) Dit hield echter in dat deze motie werd aangenomen, in tegenstelling tot een motie van Brinkhorst (D'66), die alleen om toetsing van de export vroeg zonder een jaar te noemen. Daar stemden alleen de linkse partij-

en voor.(178)

In de kamer werd uitgebreid ingegaan op het voorbehoud dat de Regering in juni had gemaakt, vooral op welke waarde hieraan te hechten viel. Zowel door Brinkhorst (D'66), Ter Beek (PvdA) als Nijhof (DS70) werd er argwanend gereageerd. Ze dachten dat het erg moeilijk, zo niet onmogelijk zou worden om dit voorbehoud te effectuëren ten opzichte van de Urenco-partners, Brazilië en Urenco zelf, omdat er geen omstandigheden waren afgesproken waaronder dit voorbehoud zou gaan werken. Hierbij kwam dan nog het argument dat door Van Agt was genoemd in juni, dat de levering hoe dan ook zou plaatsvinden. De vraag rees wat een later voorbehoud bij de partners teweeg zou brengen. Van der Klaauw vatte het regeringsdenken samen en zei dat in het geval van veranderde omstandigheden de Regering, vanwege het gemaakte voorbehoud en de in juni genoemde redenering van "rebus sic stansibus", de leverantie zou tegenhouden. De motie Van Houwelingen zou de Kamer altijd nog in gelegenheid stellen om op het moment van daadwerkelijke leverantie, vermoedelijk in 1981, een oordeel te vellen.(179)

- 41 Gemeentearchief Almelo; Raadsnotulen 15-10-1970, Dossier Driemanslanden 1970-1976
- 42 Ibedem ; Dossier Bezwaarschriften Ontwerpbestemmingsplan Driemanslanden
- 43 Ibedem ; Ibedem, bijgevoegde ongedateerde brief van G.S. van Overijssel aan B&W van Almelo
- 44 Domsdorf blz.15
- 45 HTK 70-71, blz 3094, blz 3128
- 46 HTK 70-71, blz 3122
- 47 HTK 70-71, blz 3122
- 48 HTK 70-71, blz 3108
- 49 Archief Prov.St. Overijssel; dossier 1824.1 Kernenergiewet verwijzing naar staatsblad 69-103, uitleg wet en procedure's
- 50 Gemeentearchief Almelo; Raadsnotulen 15-5-71, Aanvraag Verrijkingsfabriek Urenco
- 51 Archief Prov. St. van Over.; 1824.1 Bezwaarschriften proces-verbaal 27-8-71
- 52 zie noot 50, bijgevoegde brief d.d. 1-10-1971
- 53 Gesprek Jan Kater en J. Hofman van TEK 28-11-1985
- 54 Gemeentearchief Almelo; Raadsnotulen 7-1-1972
- 55 De originele brief, met vlekken gemaakt door politietechnisch onderzoek, is nog aanwezig in de archiefmap UCN in het redactearchief van de Twentsche Courant in Almelo
- 56 Twentsche Courant 14-1-1972 blz 9
- 57 Ibedem 25 en 26 juni 1973, Jaarverslag UCN1973 blz 2,4
- 58 Twentsche Courant 7-2-1974
- 59 Archief Prov. St. van Over.; 1824.2 Kernenergiewet Aanvraag Urenco 8-1-74 (Afschrift), zelfde is ook aanwezig in Gemeentearchief Almelo in Aanvragen Uraniumfabrieken, maar minder uitvoerig.
- 60 Ibedem, nu ook 1824.2, Hoofdstuk "Bezwaarschriften", proces-verbaal 20-3-1974
- 61 Gemeentearchief Almelo: Aanvragen verrijkingsfabrieken, brief Min. van E.Z. aan B&W d.d. 4-8-1974
- 62 HTK 74-75 IIB 13122 blz 137
- 63 HTK 74-75 659-689
- 64 Van Ginkel, Neuman e.a. blz 24, HTK 74-75 B13461 nr1, nr2
- 65 Ibedem
- 66 Ibedem
- 67 Ibedem blz 29
- 68 HTK 75-76 blz 5096
- 69 HTK 75-76 B14261 nr1 blz 10
- 70 Ibedem blz 7
- 71 HTK 75-76 B14261 nr2
- 72 HTK 75-76 B14261 nr3 blz 3
- 73 HTK 75-76 B14261 nr3 blz 4
- 74 HTK 77-78 B14261 nr10
- 75 NRC-Handelsblad 20-12-1976 in Beleid Beschouwd 3317'76
- 76 Beleid Beschouwd 3317 1975-1976 blz 24
- 77 HTK 76-77 B14261 nr1
- 78 Gemeentearchief Almelo; dossier "Ontwerpstreekplan 1975" hoofdstuk "Procedure's"
- 79 Gemeentearchief Almelo; Raadsnotulen 19-6-1975, ook dossier "Ontwerpstreekplan" hoofdstuk Bezwaarschriften
- 80 Gesprek A. Storm 29-11-1985, UCN?-Twente
- 81 Te vinden in Archief UCN?-Twente, ook in Archief Gemeente Almelo, dossier Aanvragen Uraniumverrijkingsfabrieken; Proces-verbaal hoorzitting 4 augustus 1977

- 82 Twentsche Courant 4-12-1976 blz 1, 12, 13
- 83 Ibedem , gesprek A.Storm 29-11-1985
- 84 Nederlands DocumentatieCentrum Politieke Partijen; Congres-  
verslag PPR-Partijcongres 27-1-1977
- 85 Ibedem
- 86 Archief UCN?-Twente, ;motie Dijkema
- 87 Twentsche Courant 3-1-1977 blz 9, 29-1-1977 blz 3
- 88 Gesprek met G. Van der Mee 29-11-1985
- 89 Archief LIK; Verklaring Over Ultracentrifuge Almelo, dit was  
een gestencilde brief die ondertekend kon worden en vervol-  
gens teruggezonden. Een aantal exemplaren zijn nog aanwezig  
in Archief LIK.
- 90 Archief LIK; Brief PSP-partijbestuur aan LIK d.d. 28-2-1977
- 91 Archief LIK; Doorslagen van briefwisseling met o.a. PvdA,  
PPR en CPN-partijbureau's zijn nog aanwezig.
- 92 Twentsche Courant 4-4-1977 pag 9
- 93 Gesprek met G. Van der Mee 29-11-1985
- 94 Archief LEK; Vergadernotulen d.d. 17-3-1977
- 95 Bewijs hiervoor onder andere ingezonden brieven in Twentsche  
Courant 1-4-1977, ook aanwezig (Originelen) in map UCN, in  
redactiearchief Almelo van Twentsche Courant.
- 96 Archief LIK; Brief PSP aan LIK d.d. 28-2-1977
- 97 Gesprek G. Van der Mee 29-11-1985
- 98 Gemeentearchief Almelo; Aanvragen verunningen Uraniumfabrieken  
Vergunningsaanvraag UCN v.o.f. d.d. 31-5-1977
- 99 Gemeentearchief Almelo; Aanvragen vergunningen Uraniumfabrieken  
Proces-verbaal hoorzitting 4-8-1977. Ook aanwezig in Archief  
Prt. St. van Overijssel 1824.4 Proces verbaal 4-8-1977, is  
echter iets korter van tekst.
- 100 PPR-Diskussienota d.d. 6-12-1976 "Uraniumverrijking" door werk-  
groep kernenergie van PPR.
- 101 Zie noot 99
- 102 Gemeentearchief Almelo; Aanvragen Vergunningen Uraniumfabrieken  
brief Min. van E.Z. aan B&W van Almelo d.d. 12-2-1978
- 103 Ibedem, z elfde brief en bijgevoegden tweede brief, zelfde datum
- 104 HTK 76-77 B14261 nr1 blz 1, blz 4
- 105 HTK 76-77 blz 842, blz 1700
- 106 HTK 76-77 B14261 nr 2, nr3
- 107 HTK 76-77 B14261 nr4
- 108 HTK 76-77 B14261 nr5
- 109 Voor de verkiezingsprogramma's verwijs ik naar Lipschitz'  
Verkiezingsprogramma's 1977
- 110 HTK 77-78 B 14261 nr 7
- 111 HTK 77-78 B 14261 nr 9
- 112 Ibedem
- 113 HTK 77-78 B 14261 nr 10
- 114 HTK 77-78 blz 478, blz 509
- 115 HTK 77-78 blz 509, B 14261 nr 19, blz 633
- 116 HTK 77-78 blz 509, B 14261 nr 20, blz 633
- 117 HTK 77-78 B 14261 nr 11, nr 12 en blz 632
- 118 HTK 77-78 blz 607, blz 609
- 119 HTK 77-78 blz 1530, blz 1552-1554
- 120 Gesprek P.Lammers 5-11-1985
- 121 Archief Vereniging Milieudefensie (VMD); nota Notivering,  
Doelstellingen en Werkwijze van de RMD W. van Dieren, dec. 1971

- 160 Archief LEK; Vergadernotulen/Almelo Voorbereidende Vergadering 18-9-1978, Gesprek J. Hontelez 14-11-1985
- 161 Archief LEK; Vergadernotulen 4-7-1978
- 162 Archief LEK; Vergadernotulen 4-7-1978
- 163 Beleid Beschouwd 3631 1977-78; Trouw 10-4 en Parool 8-4 1978
- 164 HTK 77-78 B14261 nr 26
- 165 HTK 77-78 2186
- 166 HTK 77-78 B14261 nr 27
- 167 Volkskrant 20-6-1978 "Den Haag Dinsdag", knipsel in Archief Braziliëcomité
- 168 HTK 77-78 3016, B14261 nr 33, nr34, nr35
- 169 HTK 77-78 B14261 nr 34
- 170 HTK 77-78 3468
- 171 HTK 77-78 B14261 nr 35
- 172 HTK 77-78 blz 3010
- 173 HTK 77-78 blz 3604
- 174 HTK 77-78 B14261 nr 36
- 175 HTK 77-78 B14261 nr 37
- 176 HTK 77-78 blz 96-97, B14261 nr 40
- 177 HTK 77-78 blz 96-97
- 178 HTK 77-78 blz 20-23, B14261 nr 39, nr 41, blz 93-97
- 179 HTK 77-78 blz 79-80
- 180 Gesprek M.Hersman 12-11-1985, Gesprek P.Lammers 5-11-1985
- 181 Archief LEK; Vergadernotulen 14-8-1978 , Gesprek P.Lammers 5-11-1985
- 182 Archief LEK; Vergadernotulen 21-3-79 en 23-5-79 , Twentsche Courant 12-5-1979 blz 13, idem 13-5-79 blz 1
- 183 Twentsche Courant 16-10-79
- 184 Archief LEK; Vergadernotulen 17-10-79
- 185 Twentsche Courant 25-10-79
- 186 Archief LEK; Vergadernotulen 18-9-79, Twentsche Courant 25-10-79
- 187 Gesprek M.Hersman 12-11-1985
- 188 HTK 80-81 A1088, zie ook hoofdstuk IV-2
- 189 Archief LEK; Vergadernotulen 6-11-1980
- 190 Twentsche Courant 30-9-1980
- 191 Archief Prov. St. v. Over. ; Kernenergiewet 1824.4, Aanvraag Urenco 15-12-1980
- 192 Ibedem
- 193 Archief Prov. St. v. Over. ; Kernenergiewet 1824.4 Proces-verbaal hoorzitting 12-1-1981
- 194 Archief Prov. St.v. Over. ; Kernenergiewet1824.3 Brief Min. van E.Z. aan Prov. St. en betrokken gemeenten d.d. 17-7-1981
- 195 Archief LEK; Vergadernotulen 16-12-1980
- 196 Gemeentearchief Almelo; Raadsnotulen 11-6-1981
- 197 Brochure "Dodewaard Gaat Dicht" in Archief LEK blz 3 (uit 1981) eveneens Archief LEK; Vergadernotulen 3-6-1981
- 198 Twentsche Courant 17+18-6-1981
- 199 Twentsche Courant 21-6-1981
- 200 Twentsche Courant 13-4-1982
- 201 Twentsche Courant 3-4-83, 24-4-84
- 202 Gesprek J.Hofman/J.Kater 28-11-1985, Twentsche Courant 5-3-84
- 203 HTK 78-79 B14261 nr 43
- 204 HTK 78-79 blz 3179
- 205 HTK 78-79 blz 3184
- 206 HTK 78-79 blz 3345
- 207 HTK 78-79 blz 3352, B14261 nr 44, nr45